

AINGERU IRIGARAY (1898-1983)

Euskal Herriak langile sutsu eta euskaltzale ezagunenetako bat galdu berri du. Aingeru Irigaray itzali zaigu 1983.eko azaroaren 28an. Galera Nafarroarentzat da, batez ere, nabarmen. Jaiotzaz eta izatez ezik, sentipenez eta maiteminez naparra bait zen Aingeruren bihotza. Bere kezka eta lan guziek Naparrora zuten beti ixurkia, Euskal Herri osora irekiak baziren ere bere belarriak.

Euskaltzaindiaren batzar honetan bere aipamena agiterakoan ez naiz zenduaren lan guzien zerrenda egiten hasiko. Idaz-lumaren zilborretik euskararen egoera aztertzen eta bere osasunaren gora-beherak salatzen bizi osoa erre zuen gizonaren lanak, merezi du bilduma on bat. Nere txostena laburra da eta Irigaray-ren nortasunaren beste zenbait agerpen egin nahi nuke.

Beran jaio zen Aingeru, 1898.eko martxoaren lehenean. Egurretik zetorkion ezpalari euskaltzaletasunaren indarra. Hain zuzen ere, oso aipatua izan zen mende honen lehen erdi aldian, Pablo Fermin Irigaray Goizueta (1869-1949), sendagilea, Iruñeko eritegietan. Ez zen apalagoa, bestalde, honen euskararenganako amodioa eta "Larreko" izenordearekin idatzi ohi zuen euskaraz. Aita honengandik jaso zuen Aingeruk euskaltzaletasunaren zuzia eta pizturik iraunarazi dio azken ordura arte. Aingeruk bilduko zituen gero haren lanak eta argitaratu (1).

Sendagintzari ekin zion semeak ere. Barzelona, Paris eta Alemanian egin zituen honek medikuntza ikasketak. Aleman eta frantsesa jakiteak bultzatu zuen zenbait itzulpen egitera (2).

Baina idazlan guzien gainetik genuen euskaltzale. Seme alabei euskara erakutsi zien une oso larrietan, eta zintotasun honek eraso eta oztopo larriak sortu zizkion. Iruñean zuelarik bere ogibide eta bizitoki atsegin, jauntxo zitelen bekaizkeriak azpijorra eginik, Donostiara joan behar izan zuen, eta hiri bion arteko sokamuturraren dantzan iragan zuen, geroztik, bere bizia.

(1) *Prosistas navarros contemporáneos en lengua vasca*. XX.mendeko Nafarroako euskal idazlariak. Institución Príncipe de Viana (Pamplona, 1958) Manezaundi zenaren lanekin batera argitaratua.

(2) Frantsesetik itzuliak: F. Michel. *Poesías Populares de los vascos*. (Añamendi, 1962) Alemanetik: Schuchardt. *Primitiae Linguae Vasconum*. (1927)

Euskararen zabalkundea

Euskaltzaindiak 1929an izendatu zuen urgazle, eta 1941ean euskaltzain oso. Urte txarrak ziren gerra ondoko haiek euskaltzaleentzat. Nafarroan bazen talde bat asko mugitzen hasi zena, eta buru-belarri sartu zen Aingeru. Lehen aldiz ikusi nuen egunean EGAN aldizkariaren zenbaki bat eman zidan eskura. Handik denbora batera, elkarrekin gertatu ginen haur euskaldunen sari banaketako lanetan. Herriz-herri joaten ginen Diputazioaren izenean opari txiki batzu banatzen. Bere kezka nagusia herri bakoitzeko euskararen egoera aztertzea zela, esango nuke. Zenbait herritako agintari eta maisuen ergelkeriek haserre bizian jartzen zuten, eta esaldi bizi batzurenkin gaitzesten zituen berak. Behin baino gehiagotan guardia zibilak gure zai aurkitzen genituen herri sarreran. Lan ona izan zen hura euskarari buruz sarturik zegoen beldurra kentzen joateko. Haurren bidez lasaitu ziren guraso asko. 1956.etik aurrera, hamar bat urtez burutu genuen ekintza hau.

Euskal aldizkari baten beharra bazela ikusi zen gero, eta *Principe de Viana* euskalduna bidaltzen genuen Nafarroako zazpi mila sukaldetara. Han genuen bilera guzitan Aingeru eta gutxitan huts egiten zuen Apat-Echebarneren izkribuak. Oso giro ona zegoen lankide guzior artean. Gogo biziz itxaroten genuen hilabetero geure ametsen umetxo apala.

Aingeru Irigaray (1898-1983)

Diario de Navarra-k argitaratzen zuen euskal orria izan da Aingeruren bihotze-ko beste kutuna. Garai batez, multzo batek bultzatzen genuen, baina azken urteetan ia bakarrik ari zen nolabaiteko jarraipena ematen. Eta Apat-Echebarne adiskidearekin joan da hilobira egunkari horren euskal orria.

Euskal festa eta bestsolarien txapelketa guzitan agertzen zen aholkulari, bultzale, ohoragarri eta epaile. Oso ezaguna zen eta ez zen herririk, "Larreko" zenaren aipamen batzu gabe itzuliko ginenik. Asko egin zuen orduan, ordu eta egun asko galdu zuen Nafarroako bideetan; zor handia dio inun jaso ez den ekintza horretan, gure herriak.

Euskaltzaindiaren Jagon Sailari dagokion eginkizuna aipatu nahi nuen Aingeruren ikerlanen aurretik, ez bait zaio inoiz behar den garrantzirik eman. Guk sartzerik ez genuen atek jotzen zituen berak, adinaz eta nortasunez itzala bait zuen agintarien aurrean. Eta asmoan zuena esan egiten zien. Nik uste beldur ziotela, batzutan, agintariek.

Idazlea

Oso ugaria da azken berrogeita hamar urte hauetan egunkari eta aldizkarietan Apat-Echebarne izena daramaten idazlanen kopurua. Gaiak, orotarikoak. *Irular* ere erabili izan zuen izen-orde. Hainbeste izkriburen aurrean sailkapen xume bat egitea deritzat egokiena. Horrela oihan estuan galdurik ibiltzeko plazan, bere helburuen ildo nagusiak azpimarra ditzakegu.

1. *Euskararen mugak*. Historian zehar Nafarroan euskarak egin duen atzerakada jakiteko, Aingeruren lanak behar beharrezkoak dira. Izkribu zahar eta agureen esamesek argibiderik eman zioten bere ibilaldietan. Sozio-linguistika lanetan, 1933.e-ko bere lehenengo berriak eta hiru urte geroago RIEV-en argitaratuak hartzen dira oinarritzat (3). Denen bilduma liburu batean egin zuen, gero (4).

2. *Eskuizkribu eta idazle zaharren berriak*. Zenbat ohar jakingarri ez zuen eman bere zirriborro eta idazlanetan. Iragan denboretako gau beltzaren sabeletik atara ohi zituen euskal gaiak. Ehiztari argiaren senarekin, bazekien erbia jaso ondoren ixilian urratsen jarraitzen. Lehen berria emateak bere merezimendua hor duelarik, bazekien gero zabalkundea egiten ere. Horrela ikerleek erraz baliatzen dituzte aurkipen horiek. Denen bilduma beste liburu batean utzi zigun (5).

3. *Paper zaharretan*, bestalde, laikoen aurkipenetan ezarriak zituen begiak. Eliza gaiak ugari ditugunez, karrikako gauzek betetzen zioten bihotza. Eta bazuen gauza politik eskuartean: 1773.eko udal-agiria Ezkabarten jaso, edo Erronkariko Egu-berri kantak, nahiz erlijio kutsuok izan azken hauek.

Euskal Herriko aldizkari gehienetan sakabanatuak ditu Aingeru Irigaray zenak bere idazlanak. Erdaraz eta euskaraz eman ohi zituen, batzutan, bere egunkarietako

(3) Ikus: *Euskararen adiskideak* izeneko elkargoaren 1933.eko memoria.

(4) A. Irigaray. *Geografía lingüística de Navarra*. RIEV, 1935, pág. 601-623.

(5) A. Apat-Echebarne. *Noticias y viejos textos de la "Lingua Navarrorum"*. Sociedad Guipuzcoana de Ediciones y Publicaciones. (San Sebastián, 1971)

lanak. Erdara hutsean ere egin izan zituen. Euskara ez zakitenei gure gauzenganako zaletasuna piztuarazi nahi zien bide batez.

Ez da inorentzat segetu, azken urte hauetan gure artean diferentziak izan ditugula esatea. Aingeru ere ukitu dute aldaketa sakon baten zipriztinek, eta gero eta bakartiago ikusten genuen. Eritasunaren zapaldia zuen, alde batetik, eta euskararen bide berriek sortzen zioten kezka bestetik. Garbi esateko, ez zuen ongi ikusten euskara batuaren jokabidea. Gehiago esango nuke; oso kaltegarria zeritzon gure hizkuntzaren etorkizunerako. Erdiko bide baten bila zebilen bera, euskara herritarrago baten atzetik. Borondate onez, noski, eta euskarari zion amodioagatik nahigabetzen zen eta utzi zuen alde batera Euskaltzaindiko lotura.

Puntu hau aztertzerakoan, adina kontuan eduki behar da. Ez da bere kezka bakarrik izan. Gerra aurreko euskaltzalea zen eta oso giro berezian egin izan zuen bere lana. Hizkuntza bera nekazaritza aroko hizkuntza genuen eta giro berriari buru emateko egin beharra ikusten zen aldaketa mingarria eta arrisku haundikoa ikusten zen. Euskara batuaren aldeko agertzen zen Aingeru Irigaray, baina herriaren eskutik, inolako etendurarik gabe. Ikastolen eskariak, Irrati eta Euskal Telebistaren hizkuntza batuaren behar gorria, bigarren bidetik ere aurrera atera zitezkeela, zioen berak.

Aburuak aburu, elkarren arteko gora behera hauek bere neurrian hartu behar dira. Euskaltzaindiak euskara batuari buruz hartu duen jokabidea ona izen den ala ez, denborak esango du. Eztabaidetan denborarik galdu gabe urratsa emateak mesede ezin ukatua izan du, irrati eta telebista ekintzetarako hizkuntza ofizial bat sortu bait du. Hutsak, bestalde, zuzentzen ahal diren gauzak dira. Bitartean, ekintza honek sortutako tirabira eta mikaztasun guziak euskararenganako amodioak sortu dituela, ulertu behar genuke.

Euskaltzaindiaren izenean, bere bizi guzia euskararen alde lanean eta borrokan igaro duen Aingeru Irigaray jaunari, esker oneko agurra.

Jose M. Satrustegi